

Dezydery Barłowski

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI

 <https://orcid.org/0000-0003-0872-5439>

„Poeci na barykady!” – O rewolucyjnym charakterze poezji Euromajdanu

“Poets on the barricades!” – On the revolutionary character of Euromaidan’s poetry

Abstract: In this article, I analyse reactions of writers belonging to the “Young Ukraine” to the Euromaidan. In the first part, I define the specific character of the “Young Ukraine”. In the next part, I present the volume *Nebesna Sotnya/ Heaven’s Hundred Heroes* as a form of resistance against the authorities. In the third part, I focus on the writings of Andriy Lyubka in the context of the pro-EU revolution. Finally, I describe the literary reaction to the end of the Euromaidan (focussing mainly on the writings of Lyubka).

Keywords: Euromaidan, Ukraine, revolution

„Mamo, tato, tam się wydarzyła prawdziwa rewolucja! Opowiedzcie nam, jak to było”¹ (Гук, 2015, s. 5) – od niniejszego cytatu Natalia Huk zaczyna przedmowę do książki z 2015 roku, w której zamieściła swą wieloaspektową analizę kulturowych osiągnięć Euromajdanu. Autorka w tej eseistyczno-reportażowej antologii stara się przedstawić szeroki wydzźwięk tego, co wydarzyło się w ukraińskiej świadomości po antyputinowskim zrywie z przełomu lat 2013 i 2014. Tego typu publikacji, stanowiących pokłosie proeuropejskiej rewolucji, w ciągu ostatnich czterech lat na ukraińskim rynku wydawniczym ukazało się kilkadziesiąt. Pisarze, poeci, dziennikarze i inni wpływowi komentatorzy sceny politycznej naszego wschodniego sąsiada starali się odpowiedzieć na pytanie, co tak naprawdę stało się w mentalności ich własnego, wciąż młodego, narodu, że aż z takim zapałem ruszył do kolejnego społecznego buntu, i to zaledwie w przeciągu dekad po osiągnięciu politycznej dojrzałości przez „pomarańczową rewolucję”.

Na zachód od „orientalnej” granicy Unii Europejskiej ofensywa wydawnicza Euromajdanu przybrała również niespotykane dotąd rozmiary. Teksty Mykoły Riabczuka, Jurija Andruchowycza czy Serhija Żadana pojawiały się regularnie na angielskim, polskim i niemieckim rynku medialnym na fali zainteresowania

1 Wszystkie tłumaczenia z języka ukraińskiego (jeśli nie zaznaczono inaczej) moje.

antyputinowskim ruchem. Jednak, mimo mocnego zaznaczenia tekstowego potencjału Euromajdanu w wielu mediach na całym świecie, dziś owoce ukraińskiej rewolucji sprzed pięciu lat w dużej mierze wydają się niejako zmarnowanym i zapomnianym przez świat Zachodu zjawiskiem kulturowym, którego wyzwolenie aspiracje poległy w zderzeniu z kapitalistyczną polityką globalną. Niemniej jednak ślad po buncie pozostał na kartach wielu publikacji i wciąż stanowi interesujący materiał kulturowej analizy potencjału rewolucji.

W kontekście lirycznego wyrazu Euromajdanu za najważniejszy rezultat analizowanego przewrotu należy uznać szeroką paletę tekstów (w sumie autorstwa ponad dwustu poetów) zgromadzonych w tomie *Niebiańska Sotnia* (Небесна Сотня, 2014). Zbiór ten, prócz wielu amatorskich utworów, obejmuje przełomowe wiersze ukraińskich poetów, którzy pod wpływem wydarzeń z zimy 2013/2014 w znacznym stopniu zmienili swą poetykę, odchodząc od postmodernistycznego charakteru swej twórczości i kierując się w stronę romantycznego nurtu liryki ludowej. Na podstawie analizy owych „literackich metamorfoz” można odtworzyć amplitudy zmian nastrojów społecznych młodych pokoleń zaangażowanych w społeczny bunt zainicjowany w 2013 roku. Niniejszy artykuł stanowi zatem próbę odtworzenia zjawiska kulturowego – wspomnianej „społeczno-kulturowej rewolucji” – na podstawie zróżnicowanych tekstów ukraińskich literatów, ze szczególnym uwzględnieniem reprezentatywnego dla opisywanego fenomenu przykładu, a mianowicie metamorfozy literackiej wybitnego przedstawiciela pokolenia „Młodej Ukrainy”, Andrija Lubki.

„Młoda Ukraina”

Ukraińska „rewolucja godności” – rozumiana jako ogólnonarodowe zjawisko społeczno-kulturowe – odznaczała się m.in. wysokim „potencjałem wspólnototwórczym”. Euromajdan, poza zostawieniem czytelnych śladów w geopolityce, wywarł również ogromny wpływ na kształtowanie się świadomości społecznej młodych obywateli Ukrainy oraz promowanie określonych postaw społecznych w dużej części narodu. Dla setek tysięcy ówczesnych (przede wszystkim) dwudziesto- i trzydziestolatków bunt na kijowskim Placu Niepodległości stał się „wydarzeniem pokoleniowym”, które zaważyło na ukonstytuowaniu się w nich postaw proeuropejskich oraz patriotycznych. Wśród tej grup znalazło się także wielu artystów, literatów, aktywnych twórców kultury. Frakcja w różnych opracowaniach naukowych doczekała się wielu odmiennych nazw, acz każda z nich definiowana jest w podobny sposób².

² Szczegółową charakterystykę pokolenia „Młodej Ukrainy” przedstawiam w artykule *Euromajdan – zaangażowanie – literatura. O kształtowaniu się postaw społecz-*

Pokolenie Ukraińców, które stanowiło główną „siłę napędową” Euromajdanu, określane było przez dziennikarzy, aktywistów, mówców, artystów, wschodnioeuropejskich ekspertów różnymi terminami. Od 2013 roku do dziś pojawiają się takie sformułowania jak „nowy Majdan” (KWIATKOWSKA-MOSKALEWICZ, 2016), „pokolenie neosentymentalizmu” (BOJCZENKO, 2016, s. 193), „Euromajdanowcy” (KWIATKOWSKA-MOSKALEWICZ, 2016), „pokolenie niepodległości” (OLSZEWSKI, 2019), „naród-źródło energii” (STAROWOJT, 2015, s. 125), „pokolenie trzeciej rewolucji” (RIABCHUK, 2018) czy „młoda Ukraina” (KRIVICH, 2019). Ostatni termin posiada najszerze konotacje historyczne spośród wszystkich wyżej wymienionych. Niemniej wydaje się charakteryzować określoną grupę społeczną niezwykle celnie.

Określenie „Молода Україна” („Młoda Ukraina”) pojawia się m.in. na przełomie XIX i XX wieku i stanowi oficjalną nazwę organizacji zrzeszającej głównie młodych Ukraińców z uniwersytetów i szkół średnich na terenie ówczesnej Galicji (ДРЕВНИЦЬКИЙ, 2012, s. 40–58). Członków ugrupowania łączyła przede wszystkim idea wolności obywatelskiej, postulat stworzenia niepodległego państwa, wrażliwość na problemy prostego ludu i walka o sprawiedliwość społeczną. Ich działalność polegała m.in. na organizowaniu protestów, strajków, nagłaśnianiu na europejskim forum ukraińskich roszczeń do państwowości oraz szerzeniu świadomości narodowej wśród galicyjskich Ukraińców z różnych klas społecznych. Formacja skupiała się wokół czasopisma „Молода Україна”, a zaangażowani w redagowanie tej publikacji stali się w późniejszych latach wpływowymi działaczami politycznymi.

W XX wieku określenie to pojawiało się w tytułach dzieł literackich, czasopism, gazet czy w nazwach partii politycznych. W 1908 roku Władysław Orkan opublikował zbiór pt. *Młoda Ukraina*, do którego wybrał i przetłumaczył osobiście teksty prozatorskie m.in. z dorobku Iwana Franki, Bohdana Łepiyya i Olhy Kobyłańskiej (zob. *Młoda Ukraina*, 1908). Książka ta, oraz wydana dwa lata później *Antologia współczesnych poetów ukraińskich*, wpisywały się w niezwykle aktywną działalność pisarza na rzecz popularyzacji w polskim społeczeństwie kultury ukraińskiej, której sam był miłośnikiem oraz znawcą, a ponadto orędownikiem spraw ukraińskich oraz znajomym wielu artystów z sąsiedniego narodu (zob. ВЕРБЕС, 1962). Tytuł opracowanego przez Orkana zbioru konotuje nie tylko nazewnictwo innych ówczesnych formacji modernistycznych Europy, ale także charakter twórczości pisarzy (których utwory zostały włączone do antologii) zaangażowanych w „rodzenie się i dorastanie” ukraińskiej tożsamości narodowej oraz terminolo-

nich „Młodej Ukrainy” na przykładzie Andrija Lubki; zob. D. BARŁOWSKI: *Euromajdan – zaangażowanie – literatura. O kształtowaniu się postaw społecznych „Młodej Ukrainy” na przykładzie Andrija Lubki*. „Wielogłos” 2017, nr 3 (33), s. 47–70.

gię stosowaną przez ukraińskie stowarzyszenia z tamtego czasu (np. Iwowska „Молода Муза” – pol. „Młoda Muza”).

We współczesnej Ukrainie niniejsza nazwa była przejmowana m.in. przez powstałe w drugiej połowie ostatniej dekadzie XX w. stowarzyszenie i partię polityczną, jak również przez działające od 2003 roku kijowskie czasopismo literacko-artystyczne. Wszystkie inicjatywy zostały powołane do życia głównie dzięki staraniom działacza politycznego Ołeksandra Donija i w pewnym stopniu odwoływały się do tradycji organizacji niepodległościowych Ukrainy (zob. *Доній Олександр Сергійович*, 2019).

Po wybuchu społecznej rewolucji na kijowskim Placu Niepodległości termin „młoda Ukraina” pojawiał się wielokrotnie w polskich mediach. Sformułowanie określało najczęściej ogół obywateli ukraińskich, którzy odznacжали się postawą prozachodnią oraz krytycznym stosunkiem do kulturowej spuścizny i tradycji Związku Radzieckiego. Dodatkowo termin ten miał sugerować „nową jakość społeczeństwa”. „Młoda Ukraina” to zatem ludzie aktywni, nastawieni na rozwój własnej osoby oraz swojego kraju, dbający o teraźniejszość i przyszłość, patrioci odnajdujący we własnej historii elementy pozytywne i twórcze dla narodu (a nie kwestie konfliktowe, budujące ksenofobię, uprzedzenia, wrogość wobec innych nacji, szczególnie zachodnich), lecz – przede wszystkim – świadomi i dojrzały obywatele, wyznający zachodnie wartości oraz odrzucający mentalność typu *homo sovieticus* (*Доній*, 2019).

Obecnie wskazuje się na liczną reprezentację opisywanego pokolenia w świecie kultury, którą łączy się z terminem „młoda literatura ukraińska”. W interesujący sposób tę generację twórców opisuje prozaik, krytyk, eseista i literaturoznawca, Ołeksander Bojczenko: „Kolejne pokolenie – Sofija Andruchowycz, Lubko Deresz, Tania Malarczuk: dzisiejsi trzydziestolatkowie – nie musi już walczyć o niepodległość i rozliczać się ze Związkiem Radzieckim. Młodzi zamiast walką z imperium zajęli się sprawami prywatnymi – rodziną, miłością. Nazywam to neosentymentalizmem. Ponadto dla wielu z nich tworzywem artystycznym nie jest już pierwszy sekretarz, ale MTV, popsa, Hollywood. [...] od czasu Majdanu w 2013 roku zaangażowanie polityczne pisarzy jest ogromne. [...] Młodzi w większym stopniu niż kiedyś czerpią też inspiracje z literatury zachodniej: znają często angielski, polski, czasem niemiecki. Nie są już zdani na łaskę bądź niełaskę tłumaczy, sami mogą czytać tamtejsze nowości” (BOJCZENKO, 2016, s. 193-194).

Opis generacji, której literacką reprezentację zdaniem Bojczenki stanowi Sofija Andruchowych, Deresz i Malarczuk, jest bardzo zbliżony do politologicznych i socjologicznych definicji pokolenia Ukraińców urodzonych po 1984 roku (względnie po 1982): „Niepodległa Ukraina jest dla nich oczywistym punktem

odniesienia. Jest to też grupa znacznie bardziej otwarta na świat: korzystająca z nowoczesnych technologii przekazu informacji, w części znająca angielski, często mająca doświadczenia z pracy w krajach UE (choć tu bardzo liczni są też przedstawiciele średniego pokolenia). Jej wielkomiejska część orientuje się na „europejski” styl i sposób życia, w większości podziela światopogląd liberalny, choć z bardzo silnym udziałem wartości patriotycznych. [...] Tak rodzi się nowe społeczeństwo ukraińskie i proces ten wciąż nie jest zakończony. Ważnym składnikiem nowej świadomości społecznej jest indywidualizm, kontrastujący zarówno z kolektywizmem sowieckim (ideologicznym), jak i wielkoprzemysłowym (wymuszonym przez naturę pracy wielkich przedsiębiorstw produkcyjnych)” (OLSZEWSKI, 2019).

Istotną kwestia, podkreślaną w powyższym tekście, jest procesualność zjawisk społecznych na Ukrainie. Nowoczesne pokolenie powszechnie opiera się stagnacji i ciągle się rozwija, co przekłada się również na pisarstwo reprezentantów tej generacji.

Termin „Młoda Ukraina” jest zatem rozumiany przeze mnie jako ogół obywateli Ukrainy urodzonych po 1982 roku, przejawiający nastroje prozachodnie, których doświadczeniem pokoleniowym jest Euromajdan, a sowiecka rzeczywistość stanowi dla nich niewyraźne wspomnienie z dzieciństwa lub obcą im historię. Cechuje ich otwartość na świat, poglądy liberalne, indywidualizm, lepsze wykształcenie w stosunku do swoich rodziców, dystans do ideologii sowieckiej i hiperkapitalizmu. Charakterystyczny dla tej grupy jest również stosunek do własnej tradycji i wyznawanych wartości, które prezentują się inaczej niż w ich narodzie dziesięć i dwadzieścia lat temu. Gdy Ukraina odzyskała niepodległość po upadku ZSRR, powszechna świadomość narodowa musiała zostać wytworzona w bardzo krótkim czasie, co – przy dużych podziałach wewnątrzspołecznych oraz nieskutecznych działaniach elit – wywoływało często sceptyczne reakcje (np. na odtwarzane z zamierzczej historii wartości patriotyczne) oraz skutkowało obywatelską obojętnością wśród mieszkańców nowego państwa (МАЙБОРОДА, 1995, s. 77–78). W takim stanie narodowej tożsamości – braku aktywności, zdecydowania i odpowiedzialności za losy swojego kraju – Mykoła Riabczuk widział główną przyczynę „(niedo)rozwoju Ukrainy”, który miał trwać ponad dekadę od zyskania suwerenności (RIABCZUK, 2005, s. 36–37). Zmianę przyniosła dopiero pomarańczowa rewolucja w 2004 roku. Wówczas społeczeństwo powszechnie opowiedziało się za wolnością, sprawiedliwością i innymi obywatelskimi wartościami, których wagi i konsekwencji do końca nie było świadome (ANDRUCHOWYCZ, 2005, s. 12–14). Natomiast „Młoda Ukraina” w sposób dojrzały odnosi się do własnej tradycji oraz wartości, które utożsamia z Europą. Do swojej historii podchodzi z szacunkiem, nie zamykając się

w określonych, politycznych narracjach. Opisywana tu „Młoda Ukraina” do pewnego stopnia koresponduje na płaszczyźnie ideologicznej z zaangażowanymi, patriotycznymi inicjatywami z przeszłości o tej samej nazwie. Jednak formacja ta odznacza się zdecydowanie najbardziej dojrzałą i prozachodnią mentalnością w historii swojego kraju.

Literatura tworzona przez reprezentantów tego pokolenia cechuje się natomiast zaangażowaniem (społeczno-politycznym), pojmowanym jako nieodłączny element zwrotu politycznego, który w praktyce oznacza wytworzenie się w społeczeństwie intuicji wspólnotowych, naturalności myślenia politycznego, świadomości własnej roli w kreowaniu otaczającego nas świata, krytycznym stosunkiem do zastanej rzeczywistości i przeświadczenia o przemijalności hierarchii, porządków i systemów funkcjonowania państwa (STOKFISZEWSKI, 2009, s. 34–35).

Wyszczególniając konkretną grupę twórców wpisujących się w zarysowane powyżej „koło”, trudno ograniczyć się do kilku czy kilkudziesięciu literatów, ponieważ bardzo wielu z poetów urodzonych w latach osiemdziesiątych XX wieku – a jednocześnie zaczynających swoją karierę przed Euromajdanem – charakteryzujących się prozachodnią postawą społeczną, mogłoby służyć za przykład reprezentanta „Młodej Ukrainy”. Twórcy ci stanowią stosunkowo liczne grono, a utwory wielu z nich zostały już przełożone na język polski. Do tej grupy zaliczają się m.in. Ołeksandr Myched (ur. 1988 r.), Ołeksij Czupa (ur. 1986 r.), Bohdan Ołeh Horobczuk (ur. 1986 r.), Lubow Jakymczuk (ur. 1985 r.), Lubko Deresz (ur. 1984 r.) i Bohdana Matijas (ur. 1982 r.). Każdy z nich, poza pisaniem poezji czy prozy, realizuje się także na innych polach twórczości. Literaci roczników osiemdziesiątych często zajmują się muzyką (Horobczuk, Jakymczuk), dziennikarstwem (Deresz, Matijas), sztuką (Horobczuk, Myched), przekładem (Czupa, Matijas) lub animacją kultury (Czupa, Myched). Zdecydowana większość posługuje się biegle kilkoma językami (poza ukraińskim najczęściej rosyjskim, angielskim, niemieckim, polskim czy też innymi językami słowiańskimi); są otwarci na nowe dziedziny i formy ekspresji (np. Myched w swoich pracach łączy literaturę, kino i sztuki plastyczne, Horobczuk – obraz, dźwięk i słowo, a Jakymczuk – muzykę i poezję); ich myślenie jest bardzo dalekie od konserwatyzmu, ale na krajowym gruncie w innowacyjny sposób starają się przepracować szanowaną przez nich ukraińską historię i stworzyć własną, niezależną, bliższą zachodnim wzorcom, tożsamość artystyczną i obywatelską (np. projekt Mycheda *Бачити, щоб бути побаченим: реаліті-шоу, реаліті-роман та революція онлайн*, gdzie analizie zostaje poddana historia ostatniego półwiecza, zapisana w wizualnych środkach masowego przekazu (zob. *На Форумі видавців презентують книгу про ТБ, стріми та реаліті-шоу*, 2019); grupa Микола і телевізор

Horobczuka, której utwory próbują m.in. na nowo przepracować kwestię sowieckiego dziedzictwa); podejmują tematy głęboko zakorzenione w współczesnych im problemach i angażują się społecznie.

***Niebiańska Sotnia* jako forma oporu przeciwko władzy**

Analizując długą historię literatury ukraińskiej (a także – ruskiej) trudno znaleźć okres, podczas którego do obiegu kulturalnego wprowadzono by większą grupę nowych twórców niż w czasie Euromajdanu. Nowe możliwości przekazu – przede wszystkim rozwój Internetu: istnienie szerokiej sieci blogerskiej, kanałów na platformach video, łatwość komunikacji na portalach społecznościowych – oraz niespotykana do tej pory aktywizacja twórcza wśród młodych ludzi stworzyły sprzyjające warunki dla rewolucji na polu literackim. Istotnym bodźcem niniejszego ruchu okazała się również struktura kontroli państwowej, jaką stworzyło państwo ukraińskie pod sterami Janukowycza. Naród – widząc notoryczne interwencje cenzury w mediach, sztuce, publicystyce itd. – stracił wiarę w prawdziwość mainstreamowego przekazu i sam postanowił tworzyć swoje kanały medialne na wielką skalę. Do najbardziej zjawiskowej ekspresji kultury stojącej w opozycji do „państwowego nurtu” doszło podczas zimowej manifestacji na kijowskim Majdanie na początku 2014 roku. Przez kilka miesięcy niepodległościowego zrywu na stołecznym placu można było posłuchać setek wystąpień muzyków, literatów, aktorów, można było zobaczyć także wiele wystaw malarskich, graficznych, performansów itd. Utwory literackie wybrzmiewały równolegle na Placu Niepodległości i w przestrzeni wirtualnej, na forach, blogach, niezależnych stronach internetowych (BARAŃSKA, CHERVINSKA, 2014, s. 391–403).

W antologii zatytułowanej *Niebiańska Sotnia* spotykają się autorzy publikujący w czasie Euromajdanu zarówno w sieci, jak i na papierze. Znaczna ich część to debiutanci, którzy swoje pierwsze kroki w świecie literatury stawiali podczas niepodległościowego zrywu. Ich utwory sąsiadują z tekstami znanych i powszechnie szanowanych poetów, m.in. wspomnianych już wcześniej Andrija Lubki i Ołeksandra Irwanecia (*Небесна Сотня*, 2014, s. 187–188). Co więcej, na kartach *Niebiańskiej Sotni* goszczą też twórcy spoza Ukrainy, którzy literacko popierali Euromajdan, m.in. poeci z Polski i Białorusi (*Небесна Сотня*, 2014, s. 8–9, 267). Mimo tak wielkiego zróżnicowania poetyki całego tomu jest dość spójna.

W antologii zdecydowanie dominuje liryka patriotyczna i religijna. Pojawia się metaforyka biblijna, odwołania do tradycji narodowych, nawiązania do tradycji wieszczów, postaci historycznych, bohaterów Ukrainy, wielkich pisarzy, działaczy niepodległościowych itd. Poetyka jest często przezroczysta, uproszczona, dominują dualizmy, binarne opozycje, klarowne podziały

na dobro i zło. Jak trafnie zauważa Eugeniusz Sobol: „Funkcja agitacyjno-propagandowa tych wierszy polega na wprowadzeniu dualistycznej wizji świata: *my – oni*. Po stronie zwolenników Majdanu są racje metafizyczne, uzasadnione dodatkowo poprzez odwołania do narodowowyzwoleńczych zrywów Ukraińców. Majdan został przedstawiony jako kolejna próba zrzucenia z Ukrainy wielowiekowego jarzma niewolnictwa, zaś przeciwko niemu walczą siły zła, szatańskie bestie, żołnierze Berkutu oraz, przedstawiany najczęściej jako wampir, Janukowycz: *Zbudziliście ją (Ukrainę) / Złodzieje, wampiry, potwory* (Wira Kitajgorodzka, *** *Okradziona się przebudziła*). Ukrainę symbolizuje zaś często skrzywdzona kobieta, która woła o obronę własnej godności” (SOBOL, 2015, s. 131).

Przejrzystość nie jest podyktowana jedynie osobistą ekspresją poszczególnych twórców, ale też świadomością toczenia się wojny informacyjnej, w której ludowa propaganda ścierała się z aparatem państwowym, a poezja stanowiła swoistą formę oporu. Dlatego też w utworach pojawiają się częste nawiązania do liryki ludowej, która przeciwstawia się postsowieckiej nowomowie i komunistycznej schedzie społeczno-politycznej. Folklor – stanowiący jedną z podstaw nowej ukraińskiej tożsamości w przestrzeni komunikacji wizualnej; przejawiający się m.in. w powrocie ubiorów oficjalnych do elementów tradycyjnej ukraińskiej wyszywanki, która nawet doczekała się swojego święta – stanowi tu również formę oporu przeciw dyktaturze postkomunistycznej Rosji oligarchów w drogich ubiorach galowych.

W rzeczywistości, gdzie wyspecjalizowane służby mundurowe podporządkowane są uciskającemu reżimowi, niemal każda forma prowolnościowego zaangażowania przybiera charakter rewolucyjny. W buncie rozpoczętym w Kijowie w 2013 roku potencjał rewolucyjny był tak duży, że na niewielkiej przestrzeni ścisłego centrum stolicy kumulowały się wszelakie możliwe formy oporu poczynwszy od literatury (z tubą przy ustach), a skończywszy na czynnej walce (z koktajlami mołotowa w dłoniach).

Poeta na barykadach

Podczas Euromajdanu na Placu Niepodległości pojawili się niemal wszyscy ukraińskojęzyczni współcześni pisarze liczący się na dzisiejszym rynku wydawniczym. Wielokrotnie przemawiali m.in. Jurij Andruchowych, Serhij Żadan czy Andrij Lubka. Ostatni z nich w czasie kumulowania się nastrojów społecznych przed wybuchem Euromajdanu odbywał studia w Warszawie i pracował nad swoją nową książką eseistyczną *Śpiąc z kobietami* (ЛЮБКА, 2014). Na przełomie 2013 i 2014 roku ten ukraiński poeta miał zajmować się pracą literacką i naukową, natomiast wybuch rewolucji zupełnie zmienił jego plany.

Gdy eseistyczny zbiór przechodził przez procesy wydawnicze i promocyjne, w Kijowie i na Wschodniej Ukrainie miały miejsce wydarzenia decydujące o ostatecznych skutkach proeuropejskiego zrywu. Krwawe uliczne walki z 18–20 lutego poskutkowały ustąpieniem Janukowycza z urzędu, a – w dalszej konsekwencji – zmianą władzy, rozpisaniem nowych wyborów, podpisaniem umowy stowarzyszeniowej z UE oraz zbrojnym buntem na wschodzie kraju (przy aktywnym wsparciu Rosji, która podtrzymuje destabilizację części Ukrainy do dziś). Lubka osobiście uczestniczył w protestach na stołecznym Placu Niepodległości od początku grudnia 2013. Wtedy też zachęcał rodaków w mediach i na portalach społecznościowych, by wspierali rewolucję, a 30 listopada na własnej, oficjalnej stronie internetowej opublikował krótki tekst zatytułowany *На Євромайдані!* (*Na Euromajdanie!*), w którym ogłosił swoje stanowisko, plany i emocjonalną odezwę do czytelników: „Mogę wiele powiedzieć i napisać o Europie i europejskich wartościach, ale dziś wydaje mi się, że cała Europa, cała europejska siła unosi się nad Majdanem. Nic innego się zatem nie liczy – po prostu trzeba wyjść i pokazać swoją godność, której zdeptać nikt nie zdoła. Bo godność jest właśnie tą wartością i to ona czyni nas Europejczykami. [...] Do zobaczenia na barykadach!” (ЛЮБКА, 2019).

Po publikacji tej żarliwej odezwy Lubka jeszcze przez ponad miesiąc pracował nad finalnym kształtem *Śpiąc z kobietami*. Ostatecznie jednak nie pokusił się na umieszczenie tam równie ekspresyjnego tekstu, co cytowany powyżej, i całość zbioru utrzymał w konwencji eseistycznych komentarzy. Przełom w jego twórczości nastąpił dopiero 20 lutego – w ostatnim dniu decydujących walk milicji z protestującymi w Kijowie. Tą właśnie datą został oznaczony utwór *Казав чоловік* (*Rzekł człowiek*) (ЛЮБКА, 2014, s. 187–188), opublikowany później w antologii *Небесна Сотня* (*Niebiańska Sotnia*), w której zgromadzono wiersze (ponad dwustu autorów) powstałe pod wpływem wydarzeń na Euromajdanie.

Poetycka kompozycja stworzona przez Lubkę 20 lutego 2014 roku skrajnie odbiega od treści wszystkich jego poprzednich książek poetyckich i prozatorskich. *Rzekł człowiek* napisany jest tetrastychem, rytmiczne wersy mają zbliżoną ilość sylab, pojawiają się rymy, a konwencja odpowiada założeniom poematu tyrtejskiego. Podmiot liryczny opisuje człowieka, który mimo bólu, strachu, ran, obelg ze strony otoczenia, idzie na Majdan walczyć za ojczyznę. W wierszu utrzymuje się patos, pojawiają się nacechowane emocjonalnie obrazy (polowanie na ludzi, palące się opony, kwiaty na Majdanie), wiara i człowieczeństwo są heroizowane („Ale śmierć mnie nie powstrzymała.”, „Prócz broni, mamy jeszcze marzenia i dusze. / Człowiek składa się nie tylko z ciała.”). Wplatanie w strofy bezpośrednie pytania o sens walki człowieka skierowane do niezidentyfikowanych osób trzecich („Pytali go:

co do czorta! / Czemu żeś nie siedział w domu?”) ustalają jasną opozycję: on, wierny, autentyczny patriota – oni, wątpiący, fałszywi krzykacze. Postawy te są automatycznie wartościowane, a odbiorca dzięki temu może łatwo utożsamić się z dobrą stroną. Ponadto, ta dobra opcja przedstawiana jest z jednej strony, jako coś heroicznego, a z drugiej – jako coś normalnego, naturalny wybór każdego Ukraińca.

Kwitną na Majdanie śmierci tulipany,
Trzepoczą na wietrze krwawe znamiona,
Płomienie muskają trupy i rany.
Początek swój we mnie ma Ukraina.

Podmiot podkreśla indywidualny wkład obywatela w walkę o swoją ojczyznę i narodową tożsamość. Ojczyzna jako taka i patriotyzm mają tu charakter egalitarny dla wszystkich zaangażowanych. Odtwarzany jest demokratyczny wzorzec, zgodnie z którym państwo to przede wszystkim ludzie. Idee przedstawiane w wierszu charakterystyczne są dla epoki romantyzmu i wpisują się w tradycję szewczenkowskiej poezji narodowej. Odwaga, patriotyzm i prostota poczucia odpowiedzialności za własną ojczyznę wyeksponowane zostały w zwrotce, w której przemawia bohater wiersza: „Bohaterem ja nie byłem, ja żyć po prostu chciałem [...]”. W ostatniej strofie natomiast pojawia się bezpośredni zwrot do adresata:

Tylko się nie zatrzymuj, do walki wstań w te pędy,
Przez wieczność nie będzie tu stać oblężona brama!
Nie powstrzymają nas żadnej milicji zastępy!
Bo wyście jest jedno, tym wyściem – nasza wygrana!

W stosunku do innych wierszy Lubki, tutaj podmiot nie skupia się na sobie i przyjmuje perspektywę zaangażowanego w rewolucję narodu. Wykrzyknienia na końcu utworu maksymalizują działanie funkcji impresywnej, zagrzewają do walki i napawają optymizmem.

Wiersz pt. *Rzekł człowiek* stanowi przełom w twórczości młodego pisarza i jest przykładem poezji zaangażowanej (tyrtejskiej). Granica między politycznością i literaturą zostaje u Lubki ostatecznie rozbita, a w jego kolejnej książce ten zwrot doczeka się kontynuacji w prozatorskiej formie. Rewolucja jako zjawisko wykazuje stój potencjał wspólnototwórczy również na niwie literackiej. Poetyka Euromajdanu ma charakter egalitarny – doprowadza to tego, iż postmodernistyczny poeta rezygnuje (podobnie jak reszta innych uznanych twórców publikujących w czasie antyputinowskiego zrywu) z cech swego osobliwego stylu i włącza się w chór rewolucjonistów-patriotów. Prowolnościowy bunt burzy

granice społeczne, klasowe, materialne – minimalizuje granice między twórcą a czytelnikiem, między artystą a odbiorcą sztuki, między literackim światkiem a zwykłymi bywalcami księgarni, bibliotek czy spotkań autorskich. Warto jednak zaznaczyć, że owe zniesienie barier nie jest „dane na zawsze”. Sytuacja polityczna może dość szybko zweryfikować performatywne pokłosie rewolucji. Tego typu sytuacja miała miejsce właśnie z opisywanym tu zrywem.

Po 22 lutego, gdy prorosyjska władza ostatecznie ustąpiła i uczestnicy społecznego zrywu mogli już świętować swe zwycięstwo, na wschodzie kraju pojawiły się mocne głosy sprzeciwu. W Republice Autonomicznej Krymu oraz w Obwodach Donieckim i Ługańskim, gdzie ludność w większości popierała odsuniętego od władzy Janukowycza, zwolennicy tzw. Antymajdanu, poza organizacją protestów, rozpoczęli działania militarne. Destabilizację Ukrainy natychmiast wykorzystał Władimir Putin. Rosyjskie wojsko na przełomie lutego i marca bez problemów zdobyło strategiczne punkty na Krymie, a promoskiewskie władze półwyspu zarządziły referendum w sprawie nowego statusu Autonomii. Ostatecznie, 21 marca 2014 roku Krym został inkorporowany przez Federację Rosyjską. W tym samym czasie w obwodzie Donieckim i Ługańskim trwała regularna wojna między wspieranymi przez Moskwę separatystami a wojskiem ukraińskim. Na terenach ogarniętych konfliktem zbrojnym uformowały się samozwańcze republiki ludowe, które w maju 2014 roku ogłosiły niepodległość (nieuznaną przez żaden z krajów Zachodu). Do podpisania oficjalnego protokołu o zawieszeniu broni doszło 5 września w Mińsku przy udziale przedstawicieli stron konfliktu oraz OBWE. W praktyce porozumienie okazało się fiaskiem, przywódcy państw na kolejnych spotkaniach z mniejszym lub większym skutkiem regulowali warunki zawieszenia broni, a kraje Zachodu narzuciły sankcje gospodarcze na podsycającą wojnę w Donbasie Rosję.

Przegrane zwycięstwo rewolucji

Pokolenie „Młodej Ukrainy” najprawdopodobniej nie wyłoniłoby się (a z pewnością nie na taką skalę i w takiej formie), gdyby nie kulturalna ofensywa zwolenników Euromajdanu. Rewolucja na polu literackim bez wątpienia miała olbrzymi potencjał wspólnototwórczy, który w dużej mierze udało się przekuć na realne społeczne inicjatywy. Co więcej, kulturowa aktywność Euromajdanu w niespotykany dotąd sposób zbliżyła twórców i czytelników – i to nie tylko na Placu Niepodległości, ale też w konkretnych publikacjach internetowych i papierowych, czego wyjątkową reprezentacją jest *Niebiańska Sotnia*.

Jednak cały potencjał rewolucyjny, jaki udało się wykrzesać z Ukraińców podczas zimy 2013/2014, został po części przytłu-

miony przez niepewne decyzje rodzimych polityków, ugodowość Zachodu (a przede wszystkim Unii Europejskiej i USA) wobec Rosji, w konsekwencji przynosząc brak perspektyw na szybkie ustabilizowanie się sytuacji w całym kraju i stanowcze obranie prozachodniego kursu, który miałby doprowadzić do natychmiastowej integracji z EU. To obniżenie nastrojów społecznych widać również w literaturze. Zdecydowana większość autorów, którzy współtworzyli antologię *Niebiańska Sotnia*, nie jest dziś obecna w obiegu wydawniczym czy ogólnie w światku literackim i nie sposób odnaleźć ich nowe wpisy/utwory nawet na ukraińskich portalach, w mediach społecznościowych czy na blogach. W przypadku poety, któremu poświęciłem najwięcej miejsca, Andrija Lubki, sprawa wygląda „analogicznie”. W 2015 roku ukraiński pisarz wydał pierwszą w swym dorobku powieść zatytułowaną *Karbid* (ЛЮБКА, 2015). W humorystycznej książce przedstawiona została pesymistyczna wizja dalszych losów Ukrainy po Euromajdanie. Powieść stanowi ponadto krytykę postaw skażonych postsowieckim myśleniem rodaków oraz krytykę zachodniej polityki wobec Kijowa. Lubka stwierdza w posłowie do niniejszego utworu, że „obecnie wysoko rozwinięta UE w swojej polityce kieruje się czysto kandydowską logiką” (LUBKA, 2016, s. 196). Później, przybliżając historyczne tło czasów Woltera, ukazuje powtarzalność w polityce Zachodu względem Wschodu:

Kiedy po trzech stuleciach Ukraina powstała i zapłaciła krwią za swój europejski wybór, Europa znowu sprawia wrażenie, że niczego nie zauważyła, zwiększając za to wymagania wizowe i uszczelniając swe dziurawe granice. Wtedy też na scenie pojawił się Karbid – ten marzyciel i idealista, patriota-nieudacznik i taki wynalazca, że wpadł na pomysł wykopania tunelu do wymarzonej Europy (LUBKA, 2016, s. 197).

Z taką wizją autor pozostawia swych czytelników. Niestety, podobnie jak w przypadku większości rewolucji, na społecznych buntach okupionych krwią najczęściej zyskuje władza, niezależnie czy ta, która z początku staje ramię w ramię z protestującymi, czy przeciwko nim.

Bibliografia

- ANDRUCHOWYCZ Jurij, 2005: *Ukraińska geopolityka*. Przeł. O. HNATIUK. W: *Sny o Europie*. Red. O. HNATIUK. Kraków.
- BARAŃSKA Katarzyna, CHERVINSKA Julia, 2014: *Kultura na Euromajdanie*. „Zarządzanie w Kulturze”, T. 15, z. 14.

- BARŁOWSKI Dezydery, 2017: *Euromajdan – zaangażowanie – literatura. O kształtowaniu się postaw społecznych „Młodej Ukrainy” na przykładzie Andrija Lubki*. „Wielogłos”, nr 3 (33).
- BOJCZENKO Ołeksandr, 2014: *MTV zamiast pierwszego sekretarza*. Rozmowę przepr. Z. ROKITA, Z. SZCZEREK. „Nowa Europa Wschodnia”, nr 6.
- Doniy Ołeksandr Serhiyovych, „Ukrayina sohodni”. [Http://dovidka.com.ua/user/?code=92646](http://dovidka.com.ua/user/?code=92646) [dostęp: 3.04.19]; [Доній Олександр Сергійович, „Україна сьогодні”. [Http://dovidka.com.ua/user/?code=92646](http://dovidka.com.ua/user/?code=92646)].
- Drevnitskyy Yuriy, 2012: *Starosol's'kyy: hromadsko-politychnata naukova diyalnist' (1878-1942)*. Ternopil' [Древницький Юрій, 2012: *Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність (1878-1942)*. Тернопіль].
- Huk Nataliya, 2015: *Yevromaydan. Zvychni heroyi*. Kyiv [Гук Наталія, 2015: *Євромайдан. Звичайні герої*. Київ].
- KRIVICH Yulia, 2019: *Młoda Ukraina*. Rozmowę przepr. „I-D Stuff”. [Https://i-d.vice.com/pl/article/kzb3dm/mloda-ukraina](https://i-d.vice.com/pl/article/kzb3dm/mloda-ukraina) [dostęp: 3.04.2019].
- KWIATKOWSKA-MOSKALEWICZ Katarzyna, 2016: *Zabić smoka. Ukraińskie rewolucje*. Wołowiec.
- Lyubka Andriy: 2015: *Karbid*. Chernivtsi. [Любка Андрій: 2015: *Карбід*. Чернівці].
- Lyubka Andriy: *Na Yevromaydan!* [Http://lyubka.net.ua/index.php/news/173-na-yevromaidan](http://lyubka.net.ua/index.php/news/173-na-yevromaidan) [Любка Андрій: *На Євромайдан!* [Http://lyubka.net.ua/index.php/news/173-na-yevromaidan](http://lyubka.net.ua/index.php/news/173-na-yevromaidan) [dostęp: 1.04.19].
- Lyubka Andriy, 2014: *Spaty z zhinkamy*. Chernivtsi. [Любка Андрій, 2014: *Спати з жінками*. Чернівці].
- LUBKA ANDRIJ, 2016: *Karbid*. Przeł. B. ZADURA. Lublin.
- Mayboroda Ołeksandr, 1995: *Etnonatsionalna polityka i perspektyvy etnosotsial'noho rozvytku v Ukraini*. „Suchasnist”, nr 12 (416). [Майборода Олександр, 1995: *Етнонаціональна політика і перспективи етносоціального розвитку в Україні*. „Сучасність”, nr 12 (416)].
- Młoda Ukraina: wybór nowel*, 1908. Tłum i oprac. W. ORKAN. Warszawa.
- Na Forumi vydavtsiv prezetuut' knyhu pro TB, strimy ta realitishou. „Hromadske”. [Https://hromadske.ua/posts/na-forumi-vyda-vtsiv-u-lvovi-prezetuiut-knyhu-oleksandra-mykheda-pro-realiti-shou](https://hromadske.ua/posts/na-forumi-vyda-vtsiv-u-lvovi-prezetuiut-knyhu-oleksandra-mykheda-pro-realiti-shou) [На Форумі видавців презентують книгу про ТБ, стріми та реаліті-шоу. „Громадське”. [Https://hromadske.ua/posts/na-forumi-vyda-vtsiv-u-lvovi-prezetuiut-knyhu-oleksandra-mykheda-pro-realiti-shou](https://hromadske.ua/posts/na-forumi-vyda-vtsiv-u-lvovi-prezetuiut-knyhu-oleksandra-mykheda-pro-realiti-shou) [dostęp: 02.04.19]
- Nebesna Sotnya. *Antolohiya maydaniv's'kykh virshiv*, 2014. Red. L. Voronyuk. Chernivtsi. [Небесна Сотня. *Антологія майданівських віршів*, 2014. Red. Л. Воронюк. Чернівці].
- OLSZAŃSKI Tadeusz A., 2016: *Pokłosie Majdanu. Ukraińskie społeczeństwo dwa lata po rewolucji*. [Https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-03-04/poklosie-majdanu-ukrainskie-spoleczenstwo-dwa-lata-po-rewolucji#_ftn10](https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-03-04/poklosie-majdanu-ukrainskie-spoleczenstwo-dwa-lata-po-rewolucji#_ftn10) [dostęp: 2.04.2019].

- RIABCZUK MYKOŁA, 2005: *Dwie Ukrainy*. Przeł.. M. DYHAS, K. KOTYŃSKA i in. Wrocław.
- RIABCZUK Mykola, 2018: *Revolution in Ukraine: Take three*. [Http://www.eurozine.com/revolution-in-ukraine-take-three](http://www.eurozine.com/revolution-in-ukraine-take-three) [dostęp: 3.04.2018].
- SOBOL Eugeniusz, 2015: *Antologia bólu i pocieszenia*. W: *Mozaika Europy Wschodniej. Wybór esejów i recenzji*. Toruń.
- STAROWOJT Iryna, 2015: *[Chłoptasie-dyplomaci z emocjami emu]*. W: *Wschód-Zachód. Wiersze z Ukrainy i dla Ukrainy*. Przeł. i oprac. A. KAMIŃSKA. Bydgoszcz.
- STOKFISZEWSKI Igor, 2009: *Zwrot polityczny*. Warszawa.
- Verves Hryhoriy, 1962: *Vladyslav Orkan i ukraińska literatura: literaturno-krytychnyy narys*. Kyiv. [Вервес Григорій, 1962: *Владислав Оркан і українська література: літературно-критичний нарис*. Київ].